ДИПЛОМАТИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
при Міністерстві закордонних справ України

НАУКОВИЙ ВІСНИК
ДИПЛОМАТИЧНОЇ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ

Засновано у 1998 р.

ВИПУСК 3

м. Київ · 2000

Міжнародна науково-практична конференція
«Сучасна дипломатія: світовий досвід, національна специфіка. ООН у світовій політиці»

ЗМІСТ

Вступне слово на відкритті конференції голови оргкомітету, доктора історичних наук, професора ГУМЕНЮКА Б.І. 3

БЕРШЕДА Є.Р. Діяльність України в ООН: основні пріоритети 5

РЕВА С.В. Просування кандидатури України до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН 9

БРУЗ В.С. ООН і НАТО: проблеми співробітництва 13

МАЦЕЙКО Ю.М. Оновлення миротворчості ООН – нагальна вимога часу 19

МАРТИНЕНКО П.Ф. Загальна декларація прав людини: природа, спосіб дії 26

ТОЛКАЧОВА Н.Є. Концептуальні засади Загальної декларації прав людини 31

ТУПЧІЄНКО Л.С. Загальна декларація прав людини: політичні аспекти значеннння для сучасної України 36

ІСАКОВИЧ С.В. Загальна декларація – основа міжнародних стандартів прав людини 42

КІРСЕНКО М.В. Організація міжнародної безпеки: витоки і етапи еволюції 51

РАДЗІВІЛЛ О.А. Захист прав людини – як засіб гармонізації міжнародних відносин (до проблеми реалізації принципів Декларації ООН про довкілля і розвиток) 56

ЦІВАТИЙ В.Г. ООН у зовнішньополітичному діалозі цивілізацій Захід-Схід (Від Загальної декларації прав людини (1948) до поступу у XXI століття) 67

МАЙДАН І.Г. Українсько-іранські відносини і ООН 73

КОЧУБЕЙ Ю.М. Роз'яснення серед громадськості України місця і ролі ООН в сучасній міжнародній політиці 83

МАТВІЄНКО В.М., СТЕПАНОВА А.Г. Характерні риси Сил ООН по охороні в колишній Югославії (СООНО): принципи, мандат, цілі 86

СКОРОХОД Ю.С. Тимчасові сили ООН в Лівані 94

ЛЕЩЕНКО Л.О. Політичний і соціально-економічний аспекти прав людини: проблема пріоритетів і поступовості 100

ПАХІЛЬ В.О. Історичний досвід застосування санкцій ООН (на прикладі Родезії) 104

ЮРЧЕНКО С.В. У истоков Объединенных Наций (количественные аспекты переписки советского руководителя с американскими и британскими лидерами и проблемы стратегии держав антигитлеровской коалиции в 1941-1945 годах) 115

МЕРЕЖКО О.О. Проблема демократизації процесу прийняття рішень в рамках ООН 126

ЮДІНА Н.І. Эволюция внешней политики Российской Федерации в 90-е годы 129

ПОДОЙМА Д.Г. Дипломатичний захист громадянина (до питання вивчення теми Комісією міжнародного права ООН) 139

ТКАЧ О.І. Політичні системи сучасності: порівняльний аналіз 146

МУЦЬКИЙ П.П. Проблеми і перспективи розвитку вітчизняного та міжнародного етнополітичного законодавства 154

БЄЛОКОЛОС О.Є. Удосконалення практики міждержавних відносин. Особливості дипломатичного протоколу в США 163

ГАЛАКА С. П. ООН - пересторога нерозповсюдженню ядерної зброї після ядерних випробувань в Індії та Пакистані 171

Зміст 175

Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України
за фінансової підтримки ПРООН та Видавничого дому «ДЕМІД»

ХАРАКТЕРНІ РИСИ СИЛ ООН ПО ОХОРОНІ В КОЛИШНІЙ ЮГОСЛАВІЇ (СООНО): ПРИНЦИПИ, МАНДАТ, ЦІЛІ

МАТВІЄНКО В.М.,
кандидат історичних наук, доцент
Інститут міжнародних відносин Київського університету ім. Тараса Шевченка

СТЕПАНОВА А.Г.,
здобувач
Інститут міжнародних відносин Київського університету ім. Тараса Шевченка

Питання про врегулювання збройного конфлікту в колишній Югославії вперше постало на порядку денному ООН у вересні 1991 року.

25 вересня 1991 року Рада Безпеки ООН одноголосно прийняла резолюцію 713 (1991), в якій висловила «занепокоєння бойовими діями в Югославії, які призводять до чисельних людських жертв і величезних матеріальних збитків» і постановила, що «всі держави ... негайно вводять загальне і повне ембарго на постачання зброї і військового спорядження в Югославію»[1]. Рада Безпеки вітала зусилля країн Європейського Співтовариства при підтримці країн-учасниць НБСЄ по встановленню миру і діалогу в Югославії і запрошувала Генерального секретаря «негайно виступити з пропозицією про надання допомоги в консультації з урядом Югославії і всіма, хто сприяє згаданим вище зусиллям»[2].

8 жовтня 1991 року Генеральний секретар ООН Х. Перес де Куельяр призначив колишнього Державного секретаря США Сайруса Венса своїм особистим посланцем по питанню Югославії. Протягом жовтня-листопада 1991 року Сайрус Венс провів ряд зустрічей із представниками конфліктуючих сторін за участю делегатів ЄС та НБСЄ з метою вироблення прийнятних засобів припинення збройного протистояння[3]. В процесі консультацій було вирішено, що на даному етапі розблокування кризи існує необхідність в організації миро-

творчої операції ООН для створення необхідних передумов політичного врегулювання[4]. Зокрема, 23 листопада на Женевській зустрічі, в якій за посередництвом особистого посланця Генерального секретаря С.Венса і Голови конференції ЄС по проблемам Югославії лорда Каррінгтона відбулися переговори між президентами Сербії і Хорватії, всі сторони висловилися за негайне розгортання сил ООН по підтриманню миру[5]. Сторони також підписали Угоду, у 3 пункті якої вони зобов'язалися «дати вказівку всім підрозділам під їх командуванням беззастережно дотримуватися домовленості про припинення вогню ... і забезпечити виконання угоди формуваннями, які не знаходяться під їх командуванням»[6].

Зважаючи на той факт, що кожна із югославських сторін на переговорах в рамках місії особистого посланця заявила, що сподівається на швидке розгортання операції ООН по підтриманню миру, Рада Безпеки у своїй резолюції 721(1991) від 27 листопада 1991 року схвалила діяльність Генерального секретаря і його особистого посланця і наголосила на необхідності розглянути будь-яку рекомендацію Генерального секретаря про започаткування операції ООН по підтриманню миру в Югославії і невідкладно прийняти по ній відповідне рішення. Також Рада Безпеки відмітила, що таке рішення не є можливим без повного дотримання всіма сторонами угоди, яка була підписана в Женеві 23 листопада 1991 року[7].

Протягом двох тижнів після прийняття резолюції Ради Безпеки 721(1991) в ході інтенсивних дипломатичних переговорів між зацікавленими сторонами під егідою ООН в цілому, на жаль, не вдалося досягти імплементації женевських домовленостей, що створило перепони для запровадження операції ООН по підтриманню миру.

11 грудня 1991 року у відповідності із резолюцією Ради Безпеки 721(1991) Генеральний Секретар ООН подав доповідь, у якій повідомив членів Ради Безпеки про те, що Женевська угода виконується лише частково. Вже після 25 листопада «мали місце ряд артилеристських обстрілів і інших збройних нападів на різні точки в Хорватії... 6 грудня було здійснено артилерійські обстріли житлових районів історичного центру Дубровніка». Одночасно, згідно з повідомленням Генерального Секретаря, уповільнився процес зняття блокади казарм Югославської Народної Армії[8]. Посилаючись на чисельні порушення угоди про припинення вогню, Генеральний секретар наголосив на відсутності «умов для започаткування в Югославії Операції ООН по підтриманню миру»[9].

Доповідь Генерального секретаря містила у якості додатку III «Концепцію операції ООН по підтриманню миру, яка обговорена із

югославськими лідерами особистим посланцем Генерального секретаря Сайрусом Венсом і заступником Генерального секретаря по політичним питанням Мерроном Гулдінгом»[10]. Концепція, або План ООН, встановлювала теоретичні засади і керівні принципи миротворчої діяльності ООН у колишній Югославії і, на думку автора, була одним із головних програмних документів Організації щодо розблокування балканської кризи. У відповідності із Концепцією, Організація Об'єднаних Націй для цілей проведення Операції по підтриманню миру керувалася наступними принципами:

1. Така операція повинна проводитися на тимчасовій основі з метою досягнення безпеки і створення мирних умов для проведення переговорів про загальне врегулювання кризи в Югославії. Операція не повинна вирішувати результат політичних переговорів;

2. Важливою умовою запровадження Операції є запевнення сторін, які беруть участь у конфлікті, що вони забезпечать всю необхідну допомогу і сприяння миротворчим діям ООН;

3. Військовий і поліцейський персонал Операції надається на добровільній основі урядами держав-членів ООН у відповідь на прохання Генерального секретаря. Держави, які надають персонал затверджуються Радою Безпеки по рекомендації Генерального секретаря після консультацій з югославськими сторонами;

4. Всі учасники Операції по підтриманню миру знаходяться під оперативним командуванням Генерального секретаря; вони не мають права виконувати будь-які оперативні накази національних влад. Від учасників Операції вимагається повна неупередженість по відношенню до різних сторін конфлікту. Застосування зброї персоналом Операції допускається у мінімально необхідній ступені, як правило, в цілях самооборони;

5. Операція буде здійснюватися, у разі згоди Ради Безпеки, до повного врегулювання конфлікту на основі переговорів;

6. Операція повинна фінансуватися спільно державами-членами ООН. Однак, передбачається, що різні югославські влади на безвідплатній основі і в міру своїх можливостей будуть надавати ООН умови для розміщення персоналу і інші засоби постачання, такі як продукти харчування і паливо. Умовою проведення Операції є також укладання угод між югославськими владами ООН щодо привілеїв і імунітетів, які є необхідними для такого роду операцій.

Згідно з основною Концепцією Операції ООН по підтриманню миру підрозділи контингенту ООН і поліцейські, які мають здійснювати нагляд, повинні розміститися в певних районах Хорватії, так званих «Рай-

онах під охороною ООН» (РОООН). Ці райони, повинні бути демілітаризовані, а всі дислоковані підрозділи збройних сил - розпущені або роззброєні. Роль контингенту ООН полягала у забезпеченні того, щоб ці райони залишалися демілітаризованими, і у здійсненні захисту місцевого населення від збройних нападів. Роль поліцейських спостерігачів зводилась до контролю над місцевими поліцейськими відділами у справах виконання ними власних службових обов'язків без дискримінації по відношенню до осіб будь-якої національності.

Концепція передбачала також участь Сил, у разі необхідності, у заходах по сприянню гуманітарним установам системи ООН щодо повернення всіх переміщених осіб, які того забажають, у місця їх постійного проживання в РОООН[11].

План миротворчої операції ООН наголошував на тому, що функції населення РОООН необхідно розподілити між наземними підрозділами Сил ООН і їх громадянськими співробітниками по нагляду за діями поліції. Дислокація наземних підрозділів передбачалась в усіх РОООН. Такі озброєні легкою стрілецькою зброєю підрозділи повинні були контролювати підступи до РОООН, обладнавши контрольно-перепусні пункти на всіх дорогах і головних магістралях, які вели до цих районів. На цих КПП вони були зобов'язані перевіряти всі транспортні засоби і громадян з тим, щоб не допустити проникнення в РОООН будь-яких військових формувань або озброєнних груп, а також ввезення зброї, боєзапасів і інших предметів військового призначення. Військовий компонент Сил повинен був здійснювати патрулювання РОООН за допомогою піших патрулів і патрульних автомобілів та гелікоптерів. На нього також покладалася відповідальність за розгляд будь-яких скарг про порушення демілітаризованого статусу РОООН. У випадку виникнення сутичок між національними общинами, що проживають в РОООН, Сили Організації Об'єднаних Націй зобов'язані були розмістити свої підрозділи між ними для попередження поглиблення конфлікту[12].

Концепція Операції по підтриманню миру у колишній Югославії передбачала також присутність в усіх РОООН цивільних співробітників по спостереженню за діями поліції. Ці неозброєні співробітники не несли функціональної відповідальності за підтримання громадського порядку, але проводили моніторинг дій місцевої поліції, для чого повинні були розміститися безпосередньо в поліцейських відділах кожного району/општини і супроводжувати співро-бітників поліції при виконанні ними своїх службових обов'язків. Цивільні співробітники були також зобов'язані роз-

глядати будь-які скарги про прояви дискримінації чи інші порушення прав людини і доповідати про результат Командувачу Силами.

План Операції наголошував на необхідності включення в склад Сил ООН групи військових спостерігачів, які, втім, не були озброєними всупереч загальній практиці, і функції яких полягали лише в активному патрулюванні, підтриманні зв'язку із місцевими владами і інформуванні Командувача Силами ООН у випадках, коли напруга у відносинах між общинами загрожувала миру і злагоді, що встановлені силами в РООН. Передбачалося, що місія добрих послуг військових спостерігачів буде поширюватися на надання допомоги в подоланні місцевих труднощів і на розслідування заяв про існування напруги або агресії між етнічними групами.

У випадку запровадження Операції по підтриманню миру в цілях здійснення вище вказаних функцій її повинен був очолити Керівник Місії, який отримував вказівки від Генерального секретаря ООН і звітував йому. Згідно з Планом, Керівникові Місії повинні були бути підпорядковані Командувач Силами, який здійснював управління військовим компонентом та поліцейський комісар, який керував громадянськими співробітниками по нагляду за діями поліції[13].

Важливе значення, на думку автора, мали також загальні принципи і порядок демілітаризації РООН, які встановлювалися у Плані Операції ООН по підтриманню миру. Згідно з Планом, демілітаризація повинна була проводитися під безпосереднім контролем Сил ООН і включала чотири основні групи заходів:

1. Виведення всіх частин ЮНА і Хорватської національної гвардії із РООН;

2. Розформування всіх підрозділів територіальної оборони, які базувались в РООН і демобілізація їх особового складу;

3. Передача зброї формувань територіальної оборони підрозділам ЮНА або Хорватській Національній Гвардії до їх виведення із РООН або Силам ООН для зберігання на проміжний період;

4. Виведення всіх напіввійськових, нерегулярних або добровільних загонів із РООН, або розформування цих загонів, якщо їх члени проживали в Районах.

15 грудня 1991 року Рада Безпеки одноголосно прийняла резолюцію 724(1991), в якій схвалила положення доповіді Генерального секретаря від 11 грудня 1991 року, затвердила Концепцію Операції ООН по підтриманню миру і підтримала пропозицію Генерального секретаря надіслати місію із невеликої групи військових офіцерів, цивільної поліції і співробітників

Секретаріату в рамках повноважень особистого посланця Генерального секретаря з метою проведення необхідних приготувань для можливого розгортання миротворчої операції[14].

Виконуючи положення резолюції Ради Безпеки 724(1991), Генеральний секретар і його особистий посланець зосередили свої зусилля на припиненні вогню і досягненні беззастережного прийняття всіма учасниками конфлікту умов Плану ООН по врегулюванню кризи, включаючи запевнення про готовність до співробітництва. В якості прикладу дипломатичних заходів ООН, спрямованих на припинення кровопролиття, автор вважає за доцільне вказати на зустріч, яка була ініційована особистим посланцем Генерального секретаря С. Венсом, і відбулася 2 січня 1992 року у Сараєво. На зустрічі вдалося дійти компромісу між представниками Республіки Хорватії і Югославської Народної Армії, що призвело до підписання Угоди про впровадження домовленостей про припинення вогню (Імплементаційної Угоди).

Для підтримки реалізації Угоди Генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос-Галі направив до Югославії групу із 50 офіцерів по зв'язку взаємодії в рамках надання добрих послуг учасникам конфлікту.

15 лютого 1992 року, не дивлячись на те, що деякі політичні сили в зоні конфлікту продовжували чинити перепони здійсненню Плану ООН по врегулюванню конфлікту, Генеральний секретар звернувся до Ради Безпеки із рекомендацією про започаткування Операції ООН по підтриманню миру в колишній Югославії[15]. Свою позицію Генеральний секретар аргументував тим, що можлива невдача такої операції через відсутність співробітництва сторін становить меншу загрозу, ніж ескалація конфлікту, яка може відбутися у разі зволікання із реалізацією міжнародного втручання[16]. Зокрема, Генеральний секретар зазначив, що його пропозиція розгорнути Сили Організації Об'єднаних Націй у відповідності із Планом, який містився у доповіді від 11 грудня 1991 року, «пояснюється складністю і небезпечним характером положення в Югославії і необхідністю, яка витікає з цього, бути в максимально можливій ступені впевненими в тому, що Сили ООН зможуть закріпити припинення вогню і, тим самим, полегшити проведення переговорів по загальному політичному врегулюванню»[17].

У своїй доповіді Генеральний секретар ООН також запропонував назвати контингент ООН Силами Організації Об'єднаних Націй по охороні (СООНО), визначив їх структуру і ресурси та зробив декілька важливих доповнень і поправок до «Концепції Операції ООН по підтриманню миру».

Генеральний секретар прийняв рішення про делегування загального керівництва Операцією ООН Командувачу Силами, який буде отримувати допомогу у виконанні політичних аспектів його зобов'язань від цивільної посадової особи - Директора по громадянським питанням. Приймаючи таке рішення всупереч пункту 21 Плану, Генеральний секретар виходив з того, що «призначення самих старших громадянських представників в Югославії розмило б різницю між роллю ООН по підтриманню миру, основна мета якої полягала у створенні умов проведення переговорів про політичне врегулювання, і роллю ЄС по встановленню миру, яка зводиться до проведення необхідних переговорів і посередництва»[18].

Генеральний секретар у доповіді від 15 лютого 1992 року більш чітко визначив роль Операції ООН по підтриманню миру щодо місцевого управління і підтримання громадського порядку, яка розкривалася у наступних чотирьох пунктах:

1. Визначення - відразу після розгортання - існуючих механізмів місцевого управління у кожному РООН разом із будь-якими існуючими місцевими структурами;
2. Підтвердження того, що склад існуючих сил поліції відповідає національному складу населення, яке проживало в даному районі до початку бойових дій і, у випадку відсутності такої відповідності, внесення необхідних змін у співробітництві із існуючою місцевою владою;
3. Спостереження за діяльністю місцевих поліцейських сил;
4. Використання добрих послуг в цілях забезпечення того, що будь-які зміни статус-кво по відношенню до інших аспектів місцевого управління відповідали духу Плану і не становили загрозу громадському порядку[19].

Автор відмічає також вдосконалення підходів до проведення демілітаризації РООН. Так, у пункті 11 доповіді Генерального секретаря від 15 лютого 1992 року зазначалося, що в ході дискусій із югославськими сторонами було виявлено «самий практичний шлях вирішення питання про зброю формувань територіальної оборони в РООН, який полягав в тому, щоб здати її на зберігання при системі «двох замків», так щоб один замок контролювався Силами ООН, а другий - головою ради відповідної општини»[20].

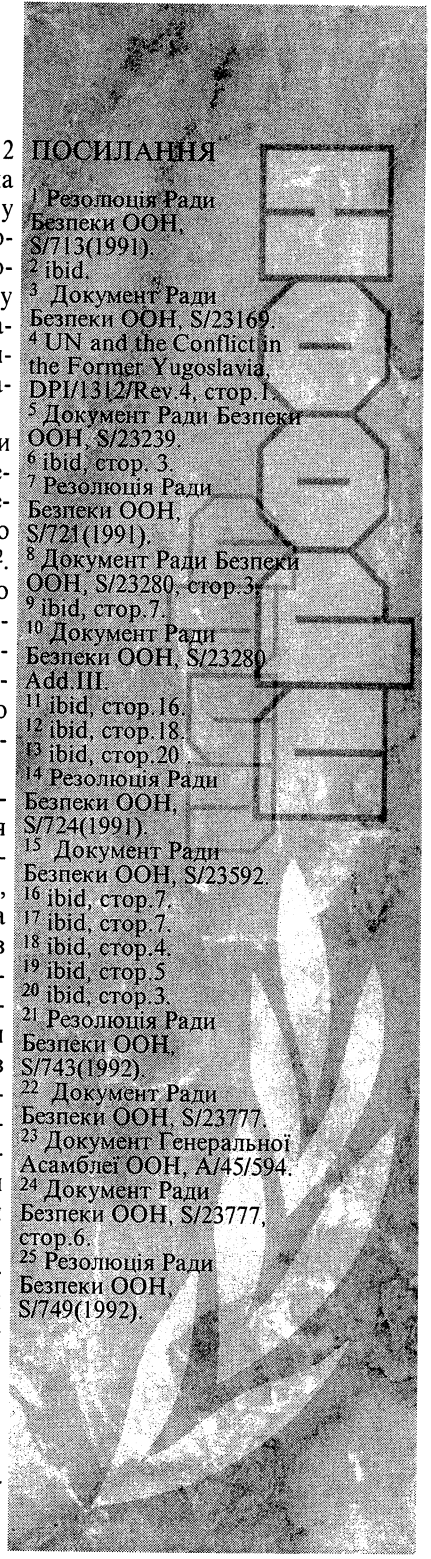
21 лютого 1992 року Рада Безпеки ООН, врахувавши тези доповіді Генерального секретаря від 15 лютого 1992 року, прийняла резолюцію 743 (1992), у якій висловила занепокоєність тим, що положення в колишній Югославії є загрозою міжнародному миру і безпеці; постановила запровадити під своїм керівництвом Сили Організації Об'єднаних Націй по охороні (СООНО) у відповідності із Планом Операції по підтриманню миру і просила Генерального секретаря вжити заходів, необхідних для забезпечення їх розгортання у найкоротший термін; постановила також, що Сили за-

проваджуються на першопочатковий період у 12 місяців; нагадувала, що Сили будуть діяти на тимчасовій основі з метою створення умов миру і безпеки, необхідних для проведення переговорів про загальне урегулювання кризи в Югославії. У пункті 10 резолюції Рада Безпеки знову заявила, що План операції Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру і його здійснення не спрямовані ніяким чином на те, щоб визначити умови політичного врегулювання[21].

У відповідності із пунктом 6 резолюції Ради Безпеки 743 (1992), 2 квітня 1992 року Генеральний секретар доповів Раді Безпеки про результати розгортання Операції ООН по підтриманню миру в колишній Югославії[22]. Зокрема, Генеральний секретар повідомив про хід переговорів щодо укладання угод про Статус Сил, проекти яких були виробленні на основі положень типової угоди[23]. На момент доповіді така угода вже була підписана із владою Боснії і Герцеговини і було досягнуто взаєморозуміння із іншими сторонами.

Генеральний секретар також звернув увагу членів Ради Безпеки на те, що положення в сфері дотримання домовленостей про припинення вогню залишається нестабільним, число порушень становить біля 100 разів на день, а інколи перевищує 200 разів. Деякі із сутичок мали такий розмах, що могли перерости в серйозний конфлікт. Зростанню напруги сприяли повідомлення про виселення осіб різних національностей. Виходячи з цього, Генеральний секретар зробив висновок, що будь-яка затримка з повним розгортанням СООНО може призвести до суттєвого загострення, і звернувся до Ради Безпеки із проханням надати йому повноваження для повного розгортання Сил[24].

Зважаючи на доповідь Генерального секретаря від 2 квітня 1992 року, Рада Безпеки у своїй резолюції 749 (1992) санкціонувала повне розгортання СООНО в якомога коротший термін[25].

ПОСИЛАННЯ

[1] Резолюція Ради Безпеки ООН, S/713(1991).
[2] ibid.
[3] Документ Ради Безпеки ООН, S/23169.
[4] UN and the Conflict in the Former Yugoslavia, DPI/1312/Rev.4, стор.1.
[5] Документ Ради Безпеки ООН, S/23239.
[6] ibid, стор. 3.
[7] Резолюція Ради Безпеки ООН, S/721(1991).
[8] Документ Ради Безпеки ООН, S/23280, стор.3.
[9] ibid, стор.7.
[10] Документ Ради Безпеки ООН, S/23280 Add.III.
[11] ibid, стор.16.
[12] ibid, стор.18.
[13] ibid, стор.20.
[14] Резолюція Ради Безпеки ООН, S/724(1991).
[15] Документ Ради Безпеки ООН, S/23592.
[16] ibid, стор.7.
[17] ibid, стор.7.
[18] ibid, стор.4.
[19] ibid, стор.5
[20] ibid, стор.3.
[21] Резолюція Ради Безпеки ООН, S/743(1992).
[22] Документ Ради Безпеки ООН, S/23777.
[23] Документ Генеральної Асамблеї ООН, A/45/594.
[24] Документ Ради Безпеки ООН, S/23777, стор.6.
[25] Резолюція Ради Безпеки ООН, S/749(1992).